

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שגת העשרים ושש

פרק י"א

בא (תשכ"ז)

א. ג' ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים

רמב"ן: שלא היו אנשי מצרים שונאים אותם על המכות, אבל מוסיפים בהם אהבה ונושאים חן בעיניהם לאסור: "אנחנו הרשעים, גם עושים חסם, וראוי הוא שיחונן אתכם האלוקים".

גם האיש משה המביא עליהם המכות, גדול מאד בכל ארץ מצרים "לעיני עבדי פרעה" ואנשי ריבו. "ובעיני העם" - ישראל, אחרי שאמרו לו (ה' כ"א) "ירא ה' עליכם וישפט", אחרי (ו' ס') "ולא שמעו אל משה מקצר רוח", כי נתגדל מאד בעיניהם, בראותם כי נאמן הוא לבניא לה'.

ויש אומרים כי "בעיני העם" - עם מצרים ולא אמר "בעיני פרעה ובעיני עבדיו", כי ה' אסף את לבו כנגד משה ודבר לו שלא כהוגן עתה פעמים, כי רצה ה' שיבוא אליו ושישתחוה לו כבוא אדם אל שונאו, כי כל זה גדולה ומעלה למשה, ולא יתכן לפרש כי "ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים" הוא חן ההשאלה, כי עתה בזמן ההתבטח לא יאמר "ויתן ה'", אבל היה אומר "ואני אתן את חן העם". ולמטה (י"ב ל"ד) בשעת מעשה יאמר "וה' נתן".

1. מה הקשיים השונים שרצה הרמב"ן ליישב בדבריו?

2. מה ההבדל בין שני פרושיו ואיזה מהם נראה לך כפשוטו של מקרא?

3. לשם מה מביא הרמב"ן בסוף דבריו את הפסוק י"ב ל"ד, במה הוא מסתייע בו? xx

ב. וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב

בנו יעקב חוקר התנ"ך בסוף מאמרו הארוך *Sott und Pharo, Hovehschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums 1924, Seite 288*

בלבו של בן ישראל היה השם מצרי קשור בזכרונות מרים ביותר. לא היה בזה משום פלא אלו שגא בן ישראל את המצרי כמשעבד אבות האומה ואלו חשב לו לזכות שלא לנהוג כנגדו במצוות שנצטוו על הגר. "הא כיצד? הלמצרי ארש אהבה, כאשר צויתי לגר "ואהבתם לו כמוך"? וכי לא נשתעבדו אבותינו במצרים?" - אבל התורה אומרת: הן שלחו אתכם סוף סוף כרעים ובמתנות כלי כסף וכלי זהב ונהגו בכס כשם שנצטוו אתם לנהוג בעבד עברי אשר "לא תשלחו ריקם" (דברים ט"ו). ולכן (זב' כ"ג ח') "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו". ומכיון שאין המצרי מרחיק ראות ולא היה משאילם עפ"י יזמתו, לכן מצווה ישראל לעודם לכך ולומר להם: "נעזבכם כרעים, בשאל מאתכם מתנה בשעת פרידה זו".

א.ד. קאסוטו: פירוש על ס' שמות עמ' 27: על ענין זה, ענין כלי כסף וכלי זהב ושמלות, הוצעו כמה פרושים שונים... הפירוש הנכון מבחינה אובייקטיבית יוצא, כמו שכבר הצעתי לפני שנים רבות (1923) מתוך השוואת פסוקנו לדברים ט"ו י"ג-י"ד על שלוח עבד עברי אחר שנות עבודתו. כתוב כאן: "והיה כי תלכו - לא תלכו ריקם". וכתוב שם: "וכי תשלחו חפשי מעמך - לא תשלחו ריקם! הענק תעניק לו מצאנך ומגנך ומיקבך...". העבדים העברים כבר עבדו את אדוניהם כמספר השנים, שההשגחה העליונה קבעה מראש. (בראשית ט"ו י"ג) ומתוך כך מגיע להם השחרור, ועם השחרור מגיעה להם העניקה. כך דורש החוק, כלומר: כך דורש הצדק המוחלט, ואע"פ שאין בעולם בית דין שיכול להכריח את פרעה ואת משרתיו למלאות חובתם, בית דין של מעלה דואג לביצוען של דרישות החוק והצדק ומנהיג לפי כוון זה את מהלך הדברים.

1. לשם מה בעזרים שני הפרשנים בפסוקים מדברים ט"ו?

2. בנו יעקב מסתייע בהסמך דבריו לפרוש (י"ב ל"ו) "לוינצלו" ביחז' י"ד י"ד. כיצד הוא מסביר איפא את "וינצלו את מצרים"?

3. מה ההבדל בין שני הפרשנים דלעיל בהשוותם לשאלת המקמרגים על שאלת הכלים?

ג. שאלה בתרגום אונקלוס

ב' וישאלו איש מאת רעהו - ויק' י"ט י"ח ואהבת לרעך כמוך - ותרחמיה לחברך כותך

והשוה:

בר' כ"ו כ"ו ופיכול שר צבאו ואחוזת מרעהו - וסיעת מרוחמיה
בר' ל"ח י"ב וחירה רעהו העדולמי - וחירה רחמיה עדולמאה

י' ג פסוק ט' (מצות תפילין).

בא (ת"ח)

הערה: למעט מצות תפילין עיין גם גליון ואחחנן ת"ז!

והיה לך אות על ירך וזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפירך כי ביד חזקה הוציאך ה'...

רמב"ם ד"ה לאות על ירך; ד"ה בין עיניך; **ראב"ע** ד"ה והיה לך; דברים ו' ח' ד"ה וכהבחתם. **הרב** **למטה** למען תהיה תורת ה' בפירך - חמיר. כחשקטם לאות על ירך ובין עיניך, חזקתם חמיר ותהיה עי"ך

חורתו בפירך... וסוף הפ' הזה מפרך ומבטל דברי המפרך החלחו בדרך החיצונים.

1. במה טונה **הרב"ם** מן הפירוש המקובל וכיצד הוא נעזר בסיר הסירים ה' ו'?

2. כיצד סותר **הראב"ע** את פרושו - והוא גם פירוש הקראים - ומה ענין מלוי א' א להזכחותיו?

3. לשם מה מביא **הראב"ע** את חפ' דברים י' טז' בפרושו כאן?

4. התוכל לסחור את פירוש **הרב"ם** בדרכים אחרות? העזר גם בדב' ו' ח'!

5. כיצד סותר בעל **הרבנים לבקשה** את פירוש הקראים?

רמב"ן ד"ה והיה לאות על ירך. (מלה "לילה" בדבריו יש למחקה)

הכתב והקבלה ענין יציאת מצרים - הנסים והנסלאות שנעשו עבורך להוציאך - יהיו לך לאות, כמו שאמר

אח"כ "כי ביד חזקה הוציאך" (מלה "כי" כעמה במלה "אשר" דאט) כמו (שמ' ג) "מי אנכי כי אלך אל ערעה" והוא מוסב ארישא דקרא; וסעמו: ההוצאה שהיתה ביד חזקה הוא יהיה לך לאות ולזכרון.

העמק דבר והיה לך...: גם זה אינו מספיק (=שמות הפסח וההגדה לבנים), על כן יהיה לך לזכרון וכל יום.

והרי זה כמו שאדם מספר לבנו ענין גדול לצרך מוסר, ואח"כ בכל יום מזכירו בקצור וברמז חכונת הספור

עד שוב מועד השנה, שאז מספר עוד הפעם באריכות; כך צוה שאחר הספור בימות הפסח יעשה קשרים ע"ז בכל

יום ביד ובראש - מקום השתעבדות הלב והמוח.

ד"ה כי ביד חזקה... שלא התפלא, למה הצריכנו הקב"ה כ"כ מצות ותחבולות לבטחון ואמונה בהשגחתו, ע"ז

נוחן טעם, משום שהנך רואה ויודע שדבר זה אינו מקבל ברצון לפניך עד טבעל כרחך - שהוא ביד חזקה -

הוציאך ה' - והיינו משום שלא היו נוחים לקבל על עצמם הסגחתו ית'. וזהו באמת מוצא הדרש בשמות רבה

פ' וארא על (שמ' ו' ט') "ולא שמעו אל משה מקצת רוח ומעבודה יטה" - מחמת שהיו משוקעים בע"ז - וא"כ

משמע שלא היו רוצים לצאה, ובאמת אנו רואים דבפעם הראשונה כחשקטו כי פקד ה' את עמו - כלם האמינו ויקרצו

וישתחו (שמ' ד' ל"א!) אלא מטום טבמאמר השני (סמ' ו' ו-ט) הודיעם משה בשם ה' "והייתי לכם לאלוקים"

- היינו השגחתו תהיה עליהם על פי מעשיהם - לא נחרצו כלם לקבל, עד שהוציאם הקב"ה ד-על כרתו, ובדבר

שקשה על האדם לקבל נדרסים הרבה פעולות להטריטו בלב.

אחרב א. י' קוק (זצ"ל) בפרושו לסדר התפלה עולת ראיה (עמוד לט') לפסוקנו: החיקוק חל רטמי הנמלאות

צריך שיוחק על כח המפעל - על יסוד פעולה החיים, ועל כח הרעיון - יסוד המחשבה וההרגשה. סני אלה יחדו

יהמכו את הטבע החלוני של האדם לטבע קדוש אלוקי, ותורת ה' תהיה בפיו טבעית, בהגיוני לבור. כל ההכנה

הזאת דרושה היא, מפני שכל היסוד של יציאת מצרים היה להלחם בטבע הגס של החיים, המטביע את האדם

במצולותיה של החלונות; ומאחר שיסודם הגס כ"כ חזק הוא וכדי להלחם בו עד שינוצח הטבע החלוני שבאדם,

כדי שיחול בקרבו אותו האור של הטבע הקדוש שבו (=סגנון בנפש האדם) - צריכה היתה יד חזקה להגלות, על

כן צריכים אנחנו למעשים הקדושים הללו של הנחת תפילין על היד ועל הראש, כדי לסייע בסגולתם את המפעל

הגדול הזה, של ההתפלות כח החיים החלונים הגסים לכח חיים אציליים נהדרים בקדושה. - על כן רק ע"י

מבלעדיה, כי כשם שלפעולה הכללית, להכניע את הרוח החלוני הגס של האנושיות, שנחבלט אז במצרים, היה

צורך "ביד חזקה", להוציאך מטם בדבר ה', כמו כן צריך להמטיך את המפעל הזה, של נצחון הקדש על החלונות

שבחיים, בכח רב וביד חזקה, טעונה וגבורתה יגלו ע"י המצוה הזאת, המאדרה בקדושתה האותיות של התפילין,

שהיא מקיפה בכפילות כחה את המפעל עם ההקפאה, את היד והעין (=עין השכל). ורק בכח אדיר ומכופל זה

אפשר להמטיך את מה שנעשה מני אז "ביד חזקה".

1. בשתי דרכים מפרשים "ארבעה החוכמים הנ"ל את ה"כי" בפסוקנו. אלו הם?

2. לשם מה מסר הרמב"ן את פסוקנו ומכניס הלכו החליטו ("כי ביד חזקה...") בין הראשונים ("והיה...")

3. מה היחס בין שלטת חלקי המטמט לפי הרב קוק?

4. מה הקשר בין מצוה פסח לדורות ובין מצוה תפילין לפי העמק דבר?

5. כנגד מה הופעלה "היד החזקה" לפי דעת בעל העמק דבר וכנגד מה לפי דעת הרב קוק?

6. מה הקשר בין יציאת מצרים ובין מצוה תפילין לפי הרב קוק?